

Kritische kanttekeningen bij de Sportcanon van de Volkskrant

Uit onvrede over het ontbreken van sport in de *Canon van Nederland* (2006) heeft de sportredactie van de *Volkskrant* vorig jaar het initiatief genomen tot het opstellen van een sportcanon. Intussen zijn globale opzet en inhoud bekend en hebben verslaggevers van de *Volkskrant* in hun medium invulling gegeven aan drie van de in totaal 35 vensters. Bijgaand enkele eerste en deels ook voorlopige notities, al was het alleen maar omdat nog niet precies duidelijk is hoe de canon eruit komt te zien en wie wat schrijft.

Een serieuze onderneming

Voorafgaand aan de eerste drie vensters heeft Bart Jungmann, de initiatiefnemer van de sportcanon, in zijn krant een verantwoording van de canon afgelegd, onder de veelzeggende titel: 'Een gezaghebbende ketting'.ⁱ In die bijdrage schrijft hij onder meer dat het 'een canon [moest] worden met gezag, samengesteld door figuren die ertoe doen in de Nederlandse sport.' Uit zijn toelichting blijkt dat het om zes personen gaat: Kees Jansma en Ad van Liempt uit 'de sportjournalistieke hoek', Koen Breedveld en Theo Stevens als vertegenwoordigers van 'de sportwetenschap' en Michael van Praag en Erica Terpstra als representanten van 'het sportbestuur'. Dat mag inderdaad een zware commissie heten. Overigens hoefden de zes niet alles zelf te bedenken: 'Om de commissieleden een kontje te geven, hadden we met behulp van geïnteresseerde lezers een *longlist* gemaakt.' Verder heeft een kleine groep van externe deskundigen, zoals sportjournalisten en sporthistorici, ook suggesties aangedragen.ⁱⁱ

Aan het eind van zijn 'Verantwoording' van de sportcanon schrijft Jungmann: 'Misschien dat anderen er over tien jaar nog eens naar willen kijken en met de kennis van 2020 een plaats willen inruimen voor [Sven] Kramer, [Yvonne] Van Gennip, [Jan] Janssen of [Bep] Bakhuys', die volgens 'verschillende generaties vrienden en collega's' beslist hadden moeten worden opgenomen. 'Geschiedenis houdt nooit op.'ⁱⁱⁱ Hoewel daaruit een zekere relativering van 'zijn' sportcanon blijkt, geeft Jungmann tegelijk aan dat hij wel vertrouwen in de uitwerking ervan heeft, omdat die immers 'misschien' (pas) over 'tien jaar' bijstelling behoeft.^{iv} Het is

duidelijk dat de initiatiefnemers serieuze bedoelingen met hun canon hebben. Dat blijkt verder ook nog uit bijvoorbeeld de lengte van de tot nog toe verschenen stukken van de canon in de *Volkskrant* - per venster 1½ tot 2 pagina's - en uit de geplande eindpresentatie: webproducties, een boek en een televisie-uitzending.^v Over de precieze inhoud van het boek bestaat nog onduidelijkheid: 'Tot slot wordt alles [namelijk de 35 vensters] (en nog veel meer) in boekvorm uitgegeven.' Moeten we bij 'veel meer' misschien denken aan een lopend verhaal, waarin verband wordt aangebracht tussen de vensters? Of (ook) aan algemene, inleidende stukken? Gaat het om aanvullingen op de vensters, bijvoorbeeld in de vorm van verwijzingen naar relevante literatuur en websites, naar sportmusea en sporttempels? Ik kan me voorstellen dat daarvoor de canoncommissie aan het werk moet. Niettegenstaande het gewicht van de commissie zijn haar werkzaamheden tot nu toe bescheiden gebleven. Zo lijkt ze in één sessie de 35 vensters vastgesteld te hebben^{vi} en hebben derden - zoals gezegd verslaggevers van de *Volkskrant* - de tot nog toe verschenen onderwerpen uitgewerkt. Dat zou wel heel vlot zijn.

Beoogd doel en publiek

De hiervoor geschetste feiten hebben uiteraard consequenties voor het bereik van de sportcanon. Op zichzelf heeft de *Volkskrant*, met een gemiddelde oplage van ruim 250.000, een groot lezerspotentieel. Jungmann laat zich niet concreet uit over het doel en het publiek dat de sportredactie en de commissie voor ogen staat, hij geeft daarover hooguit indirect een indicatie. Sprekend over het nut van een sportcanon, stelt hij, in navolging van Paul Schnabel, de directeur van het Sociaal en Cultureel Planbureau: 'een canon symboliseert een gemeenschap omdat een canon het gemeenschappelijke benoemt en definieert.'^{vii} Kennelijk moet de canon dienen als samenbindend element en daarmee zou die dus voor een hele gemeenschap van belang moeten zijn. Dat betekent uiteraard nog niet dat ook ieder lid daarvan de canon zal bestuderen. Nu zou men eenvoudig kunnen stellen dat het publiek in eerste instantie bestaat uit iedere belangstellende lezer van de *Volkskrant* en bij de afsluiting eind dit jaar uit de kijkers naar het televisie-

programma en de kopers van het boek. Die constatering werkt evenwel weinig verhelderend: hoeveel mensen betreft het dan en waarom zijn ze geïnteresseerd in de sportcanon van *de Volkskrant*?

Opzet en inhoud^{viii}

De onderwerpen uit de sportcanon moeten 'in onderlinge samenhang [...] het verhaal vertellen van de vlucht die de sport in ruim een eeuw heeft genomen.' Daarin groeide het verschijnsel uit van 'elitair tijdverdrijf' tot 'massavermaak dat, passief en actief, tot alle lagen van de bevolking is doorgedrongen.' Die ontwikkeling houdt tegelijk in dat sport onderdeel is van de 'maatschappelijke geschiedenis. Nergens is de emancipatie van de vrouw zo zichtbaar als in de sport. Ook de veranderende verhouding tussen sport en politiek is veelzeggend.' De canon besteedt naast topsport ook nadrukkelijk aandacht aan breedtesport. In een sportcanon zijn sporthelden natuurlijk onmisbaar, maar de sportcanon wil beslist geen *Hall of Fame* zijn.

In de concrete uitwerking van de sportcanon heeft de *Canon van Nederland* in belangrijke opzichten blijkbaar als voorbeeld gediend. Zo delen beide canons naast een zware commissie een chronologische opzet en een indeling in vensters. Het beginpunt van de sportcanon ligt aan het eind van de 19de eeuw, met sportpionier en sportorganisator Pim Mulier als eerste onderwerp. De 35 onderwerpen zijn over de ruim honderd jaar van beschrijving gelijkmatig verdeeld. In beide canons zijn de vensters in drie hoofdgroepen opgesplitst. De *Canon van Nederland* onderscheidt personen, creaties en ont-

wikkelingen, de sportcanon (toch nog) vijftien 'sporticonen', 'zonder wie een sportcanon half werk zou zijn', acht 'gebeurtenissen of wedstrijden die, negatief én positief, een historische lading hebben' en twaalf 'ontwikkelingen' die 'buiten de boot dreigden te vallen' en waarvoor de commissie 'een bepaald ijkpunt' heeft bedacht. Meer concreet vallen bij de sportcanon onder 'sporticonen' bijvoorbeeld 'Jaap Eden' (1895), 'Fanny Blankers-Koen' (1948), 'Johan Crujff' (1971) en 'Esther Vergeer' (2000), onder 'gebeurtenissen' bijvoorbeeld 'Olympische Spelen' (1928), 'Watersnoodwedstrijd' (1953; → profvoetbal) en 'Elfstedentocht' (1986; → sportief-cultureel erfgoed) en, ten slotte, onder het kopje 'ontwikkelingen' bijvoorbeeld 'Ard en Keessie' (1966; → Oranjegevoel), 'Klupschaats' (1980; → wetenschappelijke bemoeienis met sport), en 'Slag van Beverwijk' (1997; → voetbalhooliganisme).ⁱ

De algemene opzet: waardering en kritiek

Het is maar de vraag of het wettelijk een gemis is dat sport in de *Canon van Nederland* ontbreekt. Het gaat daarin om 'een overzicht van belangrijke personen, teksten, kunstwerken, voorwerpen en verschijnselen uit de Nederlandse geschiedenis.'^x Zoals bekend heeft de commissie dat overzicht geconcretiseerd in de vorm van 50 onderwerpen uit de Nederlandse cultuur en geschiedenis. Volgens Frits van Oostrom, de voorzitter van de canoncommissie, is sport in zijn commissie wel aan de orde geweest, maar dan 'vooral als cultureel-historische uiting in de vorm van schaatsen of korfbal'^{xi}. Sport zou er dus in het 'beste' geval een beetje bij hebben gehangen. Het voordeel van een aparte canon is dat sport, een belangrijk onderwerp, daarin werkelijk centraal kan staan. En het fenomeen verdient substantiële aandacht. Het is een cliché, maar daarom niet minder waar: sport is allang niet meer weg te denken uit onze samenleving. Daarbij tellen niet alleen de sport en sportprestaties als zodanig, maar ook essentiële zaken als de sociale, politieke en economische context. Het is daarom van de *Volkskrant*-commissie een goede keuze geweest sport in een breder, maatschappelijk kader te beschrijven. Al hoe aansprekend ook de sportieve successen mogen zijn van bijvoorbeeld Ard Schenk, een van mijn sporthelden, het is heel goed verdedigbaar dat de commissie hem, in combinatie met Kees Verkerk, in de context van het zich in 1966 sterk manifesterende Oranjegevoel beschrijft. Waardering verdient ook de beslissing principieel aandacht te geven aan de breedtesport. Goede voorbeelden daarvan zijn de vensters over 'Blauw Wit', met het verenigingsleven als centraal onderwerp, en 'Trim je fit!'

Onduidelijkheid

Ik heb er hiervoor al op gewezen dat er in deze fase nog de nodige onduidelijkheid over de definitieve inhoud van de canon bestaat. Dat geldt ook voor de vormgeving van de vensters. Mocht de commissie, in navolging van Van Oostrom c.s., als aanvulling daarop kiezen voor de vaste onderdelen 'Vertakkingen', opgesplitst in 'Heden en verleden', en 'Schatkist' (met tastbare educatieve voorwerpen) en 'Verwijzingen' (met suggesties voor met name excursies, literatuur en websites), dan zal dat, zo vrees ik, toch niet genoeg zijn. Al hoe goed bedoeld ook, de gemiddelde lezer zal zich waarschijnlijk beperken tot de hoofdmoot van een venster, het 'Verhaal'. Heeft de *Canon van Nederland* nog het onderwijs achter zich, dat leerlingen tot uitstapjes en verdere studie kan aanzetten, de sportliefhebber is veel meer op zichzelf aangewezen. Om hem er zo goed mogelijk bij te betrekken, zouden de samenstellers kunnen overwegen voorlopig nog geen al te definitieve vorm aan hun canon te geven. Ik geef verderop nog meer argumenten voor die suggestie.

Er valt, heel voorzichtig, overigens wel wát te zeggen over de inhoud van de vensters. Er zijn dus tot nog toe^{XI} drie verschenen: 'Sport in beeld' (1959; ► invloed televisieregistratie op popularisering topsport), 'Humphrey Mijnals' (1960; ► eerste zwarte speler in Nederlands elftal) en 'Feyenoord' (1970; ► eerste Nederlandse club die Europa Cup won). Daarvan wordt alleen het eerstgenoemde venster in een bredere maatschappelijke context beschreven. In de beide andere beperken de schrijvers zich tot het onderwerp, dat bovendien op nogal anekdotische wijze inhoud krijgt. Anders ook dan aangekondigd vertonen de drie vensters onderling weinig verband. Dat is des te opvallender omdat ze uit vrijwel dezelfde tijd dateren. Maar mogelijk zal dus bij de boekpresentatie blijken of en hoe de commissie de vijftien 'sporticonen', acht 'gebeurtenissen' en twaalf 'ontwikkelingen' met elkaar wil en kan verbinden. Het is duidelijk dat de gekozen chronologische opzet daarbij een goed bindmiddel kan zijn. Op die wijze is in principe het gehele tijdvak van beschrijving afgedekt, zeker ook omdat de 35 vensters, zoals gezegd, keurig over de ruim honderd jaar zijn verdeeld. Chronologie verkleint de kans op overaccentuering van de eigen beleefde sportgeschiedenis. En vanzelfsprekend maakt een chronologische opzet het risico van 'echte' hiaten kleiner.

Toch kleeft er aan die werkwijze in mijn ogen tegelijk ook een reëel bezwaar. Omdat nu elke periode (van klaarblijkelijk ongeveer tien jaar) binnen het gehele tijd-

rek vertegenwoordigd 'moest' zijn, dreigt het gevaar dat ook minder belangrijke personen, thema's en gebeurtenissen aan de orde komen. Zo zijn de jaren '20 afgedekt door de (uiteraard terecht opgenomen) Olympische Spelen van 1928 in Amsterdam, maar ook door Charles Pahud de Mortanges. Door wie? 'Met Olympisch goud behangen ruiter. Tweevoudig winnaar bij de Spelen in 1928. De luitenant-generaal trad na zijn sportieve loopbaan toe tot het IOC', zo zegt de toelichting op het venster. Ik kom hier op een wezenlijk punt. Kiest de commissie voor personen en onderwerpen die ook later van belang zijn geweest en nog steeds tot de verbeelding spreken of kijkt ze allereerst naar de 'waarde' die ze destijds vertegenwoordigden? In een canon, die, om met de commissie te spreken, 'het gemeenschappelijke benoemt en definieert', zou de focus m.i. op de eerste werkwijze moeten liggen. Als de nadruk ligt op volledigheid, zoals in een wetenschappelijk verantwoord sporthistorisch overzicht, kan er ook aandacht zijn voor (in onze tijd) minder belangrijke gebeurtenissen, ontwikkelingen en vooral ook personen. Wat nu de positie van Pahud de Mortanges betreft: hij past naar mijn mening eerder in een sporthistorisch overzicht dan in een canon. Dat heeft zeker ook te maken met de discipline die hij beoefende. Nederland is, ondanks een Anky van Grunsven, nog steeds geen ruitersportland. Er is nóg een reden een vraagteken bij de keuze van Pahud de Mortanges te zetten: zijn verdiensten hadden bij het ook nog grotendeels gelijktijdige venster over de Olympische Spelen van 1928 kunnen worden verantwoord. Ik zit intussen al bij de keuze van de onderwerpen, maar wil daaraan nog apart aandacht besteden.

Dichttimmeren

Gezien de ambities van *de Volkskrant* met zijn sportcanon, is het inzetten van een zware commissie een logische beslissing geweest. Jungmann noemt in dat verband ook nog een ander aspect: 'Gezaghebbenden lokken alleen maar kritiek uit en dat is goed.'^{XIII} Dat laatste onderschrijf ik graag, maar of deze commissie van veel kanten kritiek zal oproepen, valt toch te betwijfelen. Anders dan bij de *Canon van Nederland*, waarover heel wat historici en andere deskundigen kunnen oordelen, is het reservoir aan sporthistorici beperkt. Bovendien kan worden vastgesteld dat de presentatie van de canon ook niet meteen tot een discussie uitnodigt. De stof is weliswaar in 35, mettertijd ongetwijfeld vlot geschreven brokken opgedeeld, maar die zijn door hun lengte voor de doorsnee sportliefhebber bepaald niet hapklaar en aan het eind wacht dan ook nog een dik boek. Om ervoor te zorgen dat de sportcanon van

de Volkskrant wel onderwerp van discussie wordt, zou juist niet moeten worden aangestuurd op een, ook nog eventuele, bijstelling in pas 2020. Een belangrijk voordeel daarvan is dat het aantal betrokkenen zal toenemen. De krant is bij uitstek in de gelegenheid in gesprek te blijven met zijn lezers, op papier, via internet. En natuurlijk kan ook dan een deskundige commissie de suggesties op hun waarde beoordelen. Daarmee kan tegelijk het mogelijke gevaar worden weggenomen van een 'malle internetrace', waarvoor Bart Jungmann op zichzelf terecht bang is.^{xiv}

Met de door mij bepleite werkwijze hangt nog een ander voordeel samen. Los van de opzet van de canon dreigt het gevaar van een hype. Een onderwerp, in dit geval de sportcanon, staat even in de belangstelling, maar wordt al snel verdrongen door ander nieuws (dat op zijn beurt hetzelfde lot treft). Het bewust scheppen van mogelijkheden tot discussie, aanvulling en vernieuwing - wezenskenmerken van wetenschap - houdt de materie levend.

Een laatste reden om de sportcanon niet meteen dicht te timmeren is het per definitie subjectieve karakter ervan.^{xv} Er is natuurlijk altijd discussie mogelijk (en wat mij betreft dus ook nodig) over opzet en inhoud van een als wetenschappelijk verantwoord bedoelde sportcanon. Dat heeft te maken met factoren als uitgangspunten, individuele voorkeuren en veranderende inzichten, bijvoorbeeld op basis van nieuwe kennis of een andere tijdgeest. Een goed bewijs van de betrekkelijkheid van een canon geeft de website van Max Dohle, met daarop een interactieve sportcanon met 25 vensters over thema's en gebeurtenissen en een aparte, eveneens interactieve canon over twaalf personen.^{xvi} Het is lastig om de vensters van *de Volkskrant* en die van Dohle inhoudelijk met elkaar te vergelijken, omdat we het bij de krant op dit moment in vrijwel alle gevallen nog moeten doen met een summier toelichting op het onderwerp. Het lijkt er evenwel op dat meer dan de helft van Dohles 25 vensters over thema's en gebeurtenissen niet bij *de Volkskrant* voorkomt en dat niet alleen omdat Dohle vijf thema's en gebeurtenissen meer heeft en negen vóór 1889 - het eerste jaartal van *de Volkskrant* - laat beginnen.^{xvii}

Als we ons bepalen tot de periode vanaf 1889, dan ontbreken in de krant (zelfstandige) vensters over de '[Internationale] sporttentoonstelling' (1892) in Scheveningen, 'Het eerste goud' (1900; Nederland wint goud bij roeien op O.S. van 1900 in Parijs), 'Gymnastiek op school' (1901), 'De vierdaagse' (1909),

'Verzuiling'(1920), 'Sport in de oorlog' (1940-1945) en 'De verloren finale' (1974; WK voetbal). Anderzijds heeft *de Volkskrant* wel en Dohle geen vensters over 'Sportfondsenbad' (1928; ▶ opkomst van sporthallen en sportscholen), 'Olympische boycot' (1956; ▶ sport als politiek drukmiddel), 'Sport in beeld' (1959; ▶ invloed televisieregistratie op popularisering topsport), 'Humphrey Mijnals (1960; ▶ eerste zwarte speler in Nederlands elftal), 'Feyenoord' (1970; ▶ eerste Nederlandse club die Europa Cup won), 'TT Assen' (▶ met 100.000 toeschouwers grootste Nederlandse sportevenement), 'Volleybalgoud' (1996; ▶ goud op OS van 1996; kroon op het zogenoemde Bankrasmodel), 'Slag van Beverwijk' (1997; ▶ voetbalhooliganisme), 'WK Hockey 1998' (▶ ontwikkeling van hockey van elitair tijdverdrijf tot massaproduct), 'Sydney' (2000; ▶ aanzet tot beter topsportklimaat) en 'Olympisch plan 2028' (▶ Deltaplan om van Nederland een topsportland te maken').

Wat beide canons min of meer delen zijn de acht vensters over (ik noem steeds eerst *de Volkskrant* en dan Dohle) 'Wonder van Houtrust' (1913; ▶ eerste zege Nederlands elftal op Engelse amateurs)/ 'De amateurstatus' (1850-1972), 'Olympische Spelen' (1928)/ 'Olympische Spelen' (1928), 'Watersnoodwedstrijd' (1953; ▶ aanzet tot betaald voetbal)/ 'Betaald voetbal' (1954), 'Ard en Keessie' (1966; ▶ Oranjegevoel)/ 'Oranjegekte' (1990), 'Trim je fit!' (1968)/ 'Fitness' (2000), 'Klupschaats'(1980)/ 'Nieuw materiaal' (1980), 'Elfstedentocht' (1986)/ 'Elfstedenwedstrijd' (1909), 'Tour de dopage' (1998)/ 'Genetische doping' (2025).

De conclusie kan zijn dat de verschillen tussen beide canons aanzienlijk zijn. Men kan dat als een probleem beschouwen en zich vastbijten in het eigen gelijk, maar het lijkt me vruchtbaarder de verschillen te zien als een uitnodiging tot verder onderzoek en een nadere standpuntbepaling. Het betekent uiteraard niet dat men geen (gemotiveerde) kritiek kan hebben. Waar het in essentie om gaat, is dat de gekozen werkwijze en het geheel van vensters, samen met de concrete uitwerking daarvan én met inleidende en verbindende stukken, een betrouwbaar 'richtsnoer'^{xviii} moet geven van de geschiedenis van de Nederlandse sport.

De concrete vensters ter discussie

Zoals gezegd heeft *de Volkskrant* gekozen voor 35 vensters. Dat aantal wordt overigens niet gemotiveerd. Het hadden er uiteraard minder, maar misschien wel eerder ook meer kunnen zijn: het aantal relevante onderwerpen met betrekking tot personen, gebeurte-

nissen en ontwikkelingen bedraagt natuurlijk niet precies 35 (en de onderlinge verhouding niet 15, 8 en 12). Ter vergelijking: op de longlist stonden ruim honderd onderwerpen.^{xxix} De commissie zal het aantal vensters waarschijnlijk alleen al om praktische redenen - ruimtebeslag, beschikbare tijd en mankracht, financiële aspecten - tamelijk beperkt hebben willen houden. Waar het bij de betrouwbaarheid om gaat, is dat de gekozen vensters geven wat ze beloven: een canon van de Nederlandse sport.

Ik maak in dat verband een aantal opmerkingen. Het zou daarbij al te gemakkelijk zijn op personen te wijzen die ontbreken. Zo is er geen (aparte) plaats voor bijvoorbeeld Ton Sijbrands en Pieter van den Hoogenband, ook in internationaal opzicht toch bepaald geen kleine jongens.^{xx} Dat heeft echter niet zoveel zin: de website van Max Dohle laat zien dat in sport geïnteresseerden allemaal met hun eigen lijstje komen en dat is geen verrassing. Ik zal me dus vooral op gebeurtenissen en ontwikkelingen richten, maar me ook daarbij beperken, al was het inderdaad alleen al om praktische redenen.

Ontbreken van voorgeschiedenis

Het is in mijn ogen opmerkelijk dat de commissie haar vensters pas rond 1890 laat beginnen. Kennelijk - maar ze expliciteert het in de krant niet - ligt het begin voor de commissie bij de entree in Nederland van de destijds moderne, meest Engelse sporten, met Pim Mulier als gangmaker. Ons land kende toen evenwel al een eeuwenoude traditie van inheemse vermaken. Natuurlijk verschilden die in belangrijke opzichten van de moderne sporten. Daarbij valt te denken aan bijvoorbeeld hun behoudende inslag, gebondenheid aan (vooral) het platteland, volksaardige karakter en hun gebrek aan standaardisering van de spelregels. Aan de andere kant zorgden de vermaken wel voor een 'sportieve infrastructuur'. Nog in 1910 stonden in 'de populariteitsrangorde van georganiseerde sporten' schaatsen met 17.000 en kaatsen met 10.000 beoefenaren bovenaan de lijst.^{xxi} Een belangrijk aspect van de infrastructuur vormt uiteraard de organisatie. Die lag aanvankelijk vooral in handen van kasteleins. Nog net voor de komst van de moderne sporten, namelijk ongeveer vanaf het midden van de 19de eeuw, kwam een nieuwe en democratische vorm van organisatie op: de vereniging.^{xxii} Die zou voortaan de basis vormen voor oud en nieuw. Al hoe verschillend van karakter dus ook, de traditionele vermaken hebben in zekere zin het pad geëffend voor de moderne sporten. Maar er zijn meer *doorgaande lijnen*, het kader waartoe ik me beperk. Ik

noem er twee en doe dat heel kort.

Ik heb er al een paar keer op gewezen dat *de Volkskrant* zijn 35 vensters (terecht) in een breder, maatschappelijk kader wil plaatsen.^{xxiii} Net als moderne sporten laten traditionele vermaken zich op zinvolle wijze bestuderen in hun sociale context. Uit welke maatschappelijke lagen kwamen de kolvers en kegelaars, wie zeilden of harddraafden met hun paarden, wie deden mee aan de schuttersfeesten?

Veel beoefenaren van traditionele vermaken kwamen uit 'het volk' (in tegenstelling tot de aanvankelijke representanten van de moderne sporten). Bij de bestudering van die vermaken hoort ook de bemoeienis van de maatschappelijke bovenlaag om hen te ontwikkelen, te beschaven en daardoor tot een zekere welvaart te brengen.^{xxiv}

Het amateurisme is een actueel, belangrijk en interessant onderwerp in de sportgeschiedenis. Juist ook op dit punt is het zinvol de traditionele vermaken te vergelijken met de toenmalige moderne (Engelse) sporten, die, zoals uiteraard bekend, het amateuristische ideaal voorstonden. Uit recent onderzoek blijkt dat er reden is het belang van het amateurisme in de sport te relativeren. Tegelijk is duidelijk geworden dat de huidige professionele en commerciële sporten al eeuwenoude voorlopers hebben in traditionele vermaken als kaatsen en (kortebaan)schaatsen.^{xxv}

Mijn punt is nu dat onze kennis van en ons inzicht in de moderne sporten zou toenemen als er ook aandacht zou worden besteed aan de traditionele vermaken. Wat is het verband tussen beide, waar liggen de overeenkomsten, waar de verschillen? Zo'n vergelijking ligt des te meer voor de hand omdat net ook traditionele vermaken goed zijn gedocumenteerd en bestudeerd, in Nederland in het algemeen en in provinciaal verband allereerst in Friesland.^{xxvi}

Andere omissies

Het gemis uit zich niet alleen aan de 'voorkant' van de moderne sporten, we zouden kunnen stellen dat ook de zijkant, de verbreding ontbreekt. Het is heel opvallend dat geen van de 35 vensters is gewijd aan het internationale kader van de moderne sport. Wie wat zinvols wil zeggen over welke moderne sport dan ook, zal daarbij tevens oog moeten hebben voor het internationale perspectief. De tijd dat bij moderne sporten als voetbal, tennis, hockey, zwemmen, atletiek en wielrennen de nadruk lag op nationale prestaties, komt steeds verder achter ons te liggen. Hoewel ik daarover geen

concrete onderzoeksgegevens heb, durf ik de stelling wel aan dat in het algemeen gesproken EK's, WK's en Olympische Spelen meer tellen dan een landskampioenschap (zie ook het eind van het volgende subhoofdstukje).^{xxvii} Deze trend zou uitstekend onder te brengen zijn in een venster onder de afdeling 'ontwikkelingen'.

Een derde onderwerp waarover ik graag een apart venster had gezien, is de economische betekenis van sport. Ook daaraan zitten internationale aspecten. Er loopt een rode draad van de kasteleins van vroeger naar hun hedendaagse opvolgers. Die vormen overigens een heel wat bonter geheel. Zo zorgen bijvoorbeeld fabrikanten van spelmateriaal, sportkleding en van producten op het gebied van de gezondscultuur, reclamemakers en mediamensen ervoor dat sport is uitgegroeid tot een miljardenindustrie, waardoor spelers vaak absurd hoge verdiensten kunnen claimen. Ook de speelaccomodaties en de infrastructuur, bijvoorbeeld voor de Olympische Spelen, vergen miljarden.^{xxviii} De commercie heeft een enorme, nog steeds groeiende invloed op de sport. Het belang van het item blijkt ook hieruit dat de Rijksuniversiteit Groningen een (bijzonder) hoogleraar sporteconomie kent.

Om de cirkel rond te maken, blijf ik voor het laatste voorbeeld van een omissie weer dicht bij huis. Als motivatie om een venster aan de Elfstedentocht te wijden, stelt de commissie: 'schoolvoorbeeld van sportief-cultureel erfgoed'. Zeker in die context is het opvallend dat het korfbal geen plaats heeft gekregen. Juist omdat het geen wereldsport is, maar een bij uitstek Nederlands fenomeen, hecht Van Oostrom er cultuurhistorische waarde aan. De geschiedenis van het korfbal is bekend.^{xxix} Aan het begin van de 20ste eeuw ontwikkelde Nico Broekhuysen het spel in Nederland, waarvoor hij de basis in 1902 in Zweden had opgedaan. Hoezeer het korfbal al vroeg als typisch Nederlandse sport werd gevoeld, blijkt ook hieruit dat het op de Spelen van 1928 de officiële nationale demonstratiesport was.^{xx}

Overdaad

Behalve te weinig biedt de canon van *de Volkskrant* een enkele keer ook te veel. Het betreft hier met name de vensters over de Olympische Spelen. Naast een zelfstandig venster over de Olympische Spelen van 1928 is er, terecht trouwens, ook eentje over 'Olympische boycot' (Melbourne, 1956 ▶ sport en politiek) en, als enige toekomstgerichte, een derde over 'Olympisch plan 2028'. Daarnaast spelen in de toelichting op maar liefst zeven vensters de Olympische Spelen een rol, meest in

het kader van individuele prestaties ('Charles Pahud de Mortanges', 'Rie Mastenbroek', 'Fanny Blankers-Koen', 'Sjoukje Dijkstra', 'Anton Geesink' (en, in zekere zin, ook nog 'Esther Vergeer' (2000; drievoudig winnares O.S. voor niet-valide sporters), soms als onderdeel van 'gebeurtenissen' ('Volleybalgoud' (1996), 'Sydney' (2000)). Al hoe belangrijk de Spelen ook mogen zijn, dit lijkt me toch werkelijk te veel. De toelichting op 'Olympisch Plan 2028', zo ongeveer het enige onderwerp dat niet op de longlist stond, zegt het volgende: 'NOC*NSF ontwikkelde een Deltaplan om van Nederland een topsportland te maken met als gedroomd sluitstuk de organisatie van de Olympische Spelen in 2028. De politiek heeft het initiatief kamerbreed omarmd.' Maar nog twee vensters daarvoor komt de topsport ook al aan de orde. In de toelichting op 'Sydney' staat: 'Nooit eerder (of later) had Nederland zoveel succes bij de Olympische Spelen als in 2000. Het zou de aanzet worden tot een beter topsportklimaat.' Die twee, ook nog grotendeels gelijktijdige, vensters hadden in elkaar moeten worden geschoven.

De vrijkomende ruimte had beter besteed kunnen worden aan de 'Internationale Sport-, Visscherij en Paardententoonstelling van 1892' in Scheveningen. Niet de Olympische Spelen van 1928 vormen het eerste grote sportspektakel in Nederland, maar de Tentoonstelling van 1892. Die bood, naast een omvangrijke expositie van meer dan 10.000 m², met een grote en rijke inzending van het Koninklijk Huis, ook een hele zomer lang wedstrijden. Het bijzondere was dat daarbij zowel traditionele vermaken (bijvoorbeeld kaatsen, kegelen en kolven) als moderne sporten (bijvoorbeeld voetbal, cricket en croquet) op het programma stonden. Sommige sporten, als biljarten, zeilen, wielrennen en tennis, hadden een internationaal karakter. Ook de tentoonstelling in engere zin vormde een combinatie van traditionele en moderne elementen, van benen schaatsen tot de modernste rijwielen. De sporttentoonstelling liet daarmee tegelijkertijd een versmalling naar het regionale en een verbreding naar het internationale zien. Tijdens de Sporttentoonstelling werd de ISU opgericht, met een nog jonge Pim Mulier (*1865) als drijvende kracht. De vensters van de sport werden niet in 1928, maar al in 1892 wijdopen gezet. Scheveningen trok maar liefst 600.000 toeschouwers, een aantal dat te vergelijken is met dat van de Olympische Spelen 36 jaar later in Amsterdam. Een venster over de Internationale Sporttentoonstelling van 1892 had ook fraai de overgang van traditionele vermaken naar moderne sporten kunnen laten zien. Die

bestonden in 1892 nog broederlijk naast elkaar.^{xxx}

Ook voor de overige zeven vensters over onderwerpen die aan de Olympische Spelen zijn gerelateerd, is het de vraag of dat item wel zó veel aandacht verdient. Nogeens, het zou onzinnig zijn het belang van de Spelen te ontkennen, maar er is meer. Dat geldt zeker als we bedenken dat de canon van *de Volkskrant* natuurlijk primair een nationale aangelegenheid is. Uit recent onderzoek van Hendrik Beerda Brand Consultancy onder 2.000 respondenten blijkt dat de Olympische Spelen 'slechts' de derde plaats bezet in de 'Top-10 van sterkste merken in de Nederlandse sportsector'. Bovenaan staat de Elfstedentocht, op plaats twee Edwin van der Sar. Het belang dat Nederlanders aan het schaatsen hechten, blijkt ook uit het vervolg van het lijstje: de nummers 4, 6, 7 en 9 worden ingenomen door respectievelijk Sven Kramer, het WK schaatsen, Marianne Timmer en het EK schaatsen.^{xxxii} Daarmee is het schaatsen maar liefst vijf van de tien keer vertegenwoordigd (het voetbal bezet drie plaatsen, het wielrennen één). Natuurlijk, het gaat in het onderzoek van Beerda Brand Consultancy om een momentopname, maar het bevestigt wel het beeld van schaatsen als nationale sport. In de canon van *de Volkskrant* is overigens veel en vanuit verschillende invalshoeken aandacht voor het schaatsen. Ik heb ze apart alle al genoemd, maar zet ze hier nog eens bij elkaar: 'Jaap Eden' (1895; ▶ 'eerste sporticoon' (als schaatser en wielrenner)), 'Ard en Keessie' (1966; ▶ Oranjegevoel), 'Klapschaats' (1980; ▶ wetenschappelijke bemoeienis met sport) en 'Elfstedentocht' (1986; ▶ soporatiefcultureel erfgoed).^{xxx}

Samenvatting en besluit

de Volkskrant verdient veel waardering voor zijn initiatief tot het opstellen van een (serieuze) canon van de Nederlandse sport. Ik kan me over het geheel genomen vinden in de opzet en algemene uitgangspunten. Ik ben daarbij overigens voorzichtig, omdat nog niet alles duidelijk is. Zo zijn er tot nog toe slechts drie van de 35 vensters in *de Volkskrant* beschreven, die, met nog met aanvullende informatie, aan het eind van dit jaar in boekvorm worden gepresenteerd. Vooral het voornemen - de feitelijke uitwerking moet nog komen - sport in zijn maatschappelijke context te beschrijven, spreekt me aan. Een gevolg daarvan is dat slechts een deel van de vensters is gewijd aan 'sporticonen' (15). Acht vensters gaan over 'gebeurtenissen', terwijl in twaalf 'ontwikkelingen' centraal staan.

Het is eveneens een goed besluit de 35 vensters in onderlinge samenhang te beschrijven, al is ook daar tot

nu toe nog maar weinig van gebleken.

Ten slotte valt de zorgvuldige werkwijze - raadpleging van lezers en een kleine groep van deskundigen, eigen inbreng van de sportredactie en, op basis daarvan, keuze van de vensters door een groep van zes deskundigen, uit verschillende hoeken - op zichzelf te prijzen.

Toch plaats ik bij de werkwijze ook kanttekeningen. Ondanks de consciëntieuze aanpak, zou ik de sportcanon zeker in dit stadium een minder definitieve vorm en status willen geven dan de samenstellers voor ogen staat. Naast het algemene probleem dat elke keuze onvermijdelijk op een zekere subjectiviteit berust, geldt voor sporthistorie als extra bezwaar dat het nog een jonge, weinig ontwikkelde discipline in Nederland is. Anders gezegd: we weten nog zo veel niet. Dat lijkt me op zichzelf al een goede reden de canon voorlopig 'open' te houden. Bovendien bevordert een 'open' canon de betrokkenheid van geïnteresseerden.

Hoewel de keuze van veel van de vastgestelde 35 vensters in mijn ogen op reële gronden berust, heb ik ook hier behoefte tot het geven van kritisch commentaar. Ik concentreer me daarbij op de vensters over 'ontwikkelingen' en 'gebeurtenissen' (het is al te gemakkelijk commentaar op 'sporticonen' te geven).

Ik mis een aantal vensters. Ik beperk me tot de belangrijkste. De canon is uitsluitend gericht op de moderne

sporten en laat de voorgeschiedenis ervan helemaal buiten beschouwing. De vaak eeuwenoude, traditionele spelen hadden zeker een plaats verdiend, al was het alleen maar omdat de moderne sporten daarmee in meer dan één opzicht zijn verbonden ('infrastructuur', sociale context, amateurisme/professionalisme). Als overgang tussen oud en nieuw had heel organisch de 'Internationale Sporttentoonstelling' van 1892 in Scheveningen kunnen dienen. Daarbij ging het niet alleen om een tentoonstelling, maar ook om een lange reeks wedstrijden op het gebied van traditionele vormen en moderne sporten (van de laatste hadden sommige een internationaal karakter).

Ook al draagt de sportcanon van *de Volkskrant* een nationaal karakter, dat betekent nog niet dat in de vensters de internationale context mag ontbreken, zoals nu het geval is. Geen enkele moderne sport wordt alleen maar in Nederland beoefend.

Ik had ook graag apart aandacht willen zien voor de economische betekenis van sport. Het gaat daarbij om miljarden. Sport is uitgegroeid tot een economische factor van belang. Ook bij dit venster hadden internationale lijnen kunnen worden getrokken.

Ten slotte acht ik het opmerkelijk dat het korfbal ontbreekt, een bij uitstek juist Nederlandse sport. Met de Elfstedentocht hoort het korfbal tot het sportief-culturele erfgoed.

Maar er is ook een teveel. De focus ligt wel heel sterk op de Olympische Spelen: drie vensters zijn rondom dat onderwerp opgezet (waaronder het 'Olympisch plan 2028', het enige toekomstgerichte item), terwijl het onderwerp in 7 vensters expliciet in de toelichting op het (hoofd-)onderwerp wordt genoemd. Die aandacht voor de Spelen acht ik overtrokken. Dat wringt temeer omdat het totale aantal vensters (35) tamelijk beperkt is. Ik kom daarmee tot de opvallende conclusie dat er zowel te weinig aandacht is voor nationale als internationale onderwerpen (zij het laatste met uitzondering van de Olympische Spelen).

Al met al ligt er nu een voor een klein deel uitgewerkte schets voor een canon van de Nederlandse sport. Ik heb, zoveel mogelijk binnen de uitgangspunten van de commissie, geprobeerd daarop constructief commentaar te geven. Ik heb dat gedaan in het besef dat daarbij een zekere subjectiviteit onvermijdelijk is. Tegelijk hoop ik ook dat mijn bijdrage de aanleiding mag zijn tot een verdere discussie over opzet en inhoud van een canon van de Nederlandse sport. Die kan daardoor alleen maar bruikbaar worden.

ⁱ *de Volkskrant*, 27 maart 2010.

ⁱⁱ Ik hoorde zelf ook tot dat kleine groepje. Uiteraard was het meedenken een vrijblijvende zaak: de samenstellers van de canon namen uiteindelijk de beslissing.

ⁱⁱⁱ Zonder een oordeel te willen vellen over de verdiensten van de 4 genoemde sporters, lijkt het me verstandig alleen personen op te nemen die hun sportcarrière hebben beëindigd: pas dan is het mogelijk tot een afgewogen oordeel over hun belang te komen.

^{iv} De eerste serieuze (deel)kritiek is intussen ook al gekomen. In *de Volkskrant* van 10 april j.l. beklagt Arne van Mourik, redacteur van *De Problemist*, 'het vakblad voor damcompositiekunst', zich erover dat het dammen geen (zelfstandige) plaats in de sportcanon heeft gekregen.

^v Bart Jungmann. 'Hoog tijd voor een sportcanon (drie): hoe pakken we dat aan?' In: *de Volkskrant*, 27 juni 2009.

^{vi} 'Het werd die woensdagochtend een uitwisseling van lijstjes, van toevoegen en schrappen, van geven en nemen. Het duurde even voordat Kees Jansma ervan overtuigd was dat zowel Michels als Cruijff een eigen venster verdiende.' Jungmann, aangehaald werk noot 1.

^{vii} Dat is heel wat anders dan de samenstellers van de Deense sportcanon voor ogen stond: die wilden volgens een bericht van drie april 2008 in *Trouw* ('Cartoons halen 'canon' van de democratie net niet') de Denen 'sportieve rolmodellen' geven. Om die reden is Bjarne Riis, Tourwinnaar, maar ook dopinggebruiker, uit de canon verwijderd. Er zijn uiteraard ook nog andere doelen denkbaar, met name het genereren en verspreiden van kennis.

^{viii} De beschrijving van deze paragraaf berust op de in noot 1 genoemde bron.

^{ix} De commissie geeft als jaartal bij een venster niet steeds het beginpunt van een gebeurtenis, ontwikkeling of de te beschrijven carrière van een sporticoon, maar laat dat samenvallen met een hoogtepunt. Ik neem aan dat de aanloopperiode wel wordt verantwoord.

^x Op: <http://www.rijksoverheid.nl/.../vragen-en-antwoorden/wat-is-de-canon-van-nederland.html/> -

^{xi} In: Bart Jungmann. 'Hoog tijd voor een sportcanon'. In: *de Volkskrant*, 25 april 2009.

^{xii} Ik heb het artikel afgesloten op 11 mei.

^{xiii} In: 'Hoog tijd voor een sportcanon (4). It sil heve'. In: *de Volkskrant*, 28 november 2009.

^{xiv} Bart Jungmann, aangehaald werk 11.

^{xv} Naast subjectiviteit speelt volgens Geert Buelens - en ik ben dat met hem eens - ideologie mee: 'Het opstellen van een canon is een bij uitstek *ideologische* bezigheid. Het niet-opstellen van een canon is dat evenzeer. Ideologie is overal, we kunnen er dus maar beter voor uitkomen en rekenschap afleggen van onze keuzes.' (*De Standaard*, 11 september 2008).

^{xvi} <http://www.canonvandesport.nl/index.php?option...7...> De website biedt een chronologisch overzicht van de Nederlandse sportgeschiedenis: van de oudste schaatsen tot genetische doping.. Dat overzicht roept (nog?) weinig discussie op, maar de canon van sporters is al door 12 betrokkenen op eigen wijze ingevuld. Anders dan Nico van Horn, heb ik

een bescheiden bijdrage geleverd aan het overzicht van thema's en gebeurtenissen.

^{xvii} Soms komt een venster van voor 1889 bij Dohle (deels) terug in een venster bij *de Volkskrant*. Dat geldt bijvoorbeeld voor '1860: De sportvereniging' / 'Blauw Wit' (1916) en '1879: Pim Mulier' / 'Pim Mulier' (1889).

^{xviii} *Van Dale. Groot woordenboek der Nederlandse taal* (Utrecht/Antwerpen, 1984¹¹), deel I, p. 48 drie omschrijft 'canon' onder meer als 'regel, richtsnoer; maatstaf'.

^{xix} Het merendeel daarvan wordt ingenomen door personen. Met name het aantal op te nemen personen is uitermate rekbaar. Een goed voorbeeld daarvan geeft *De Top 500. De Beste Nederlandse Sporters van de 20ste eeuw* (Maarsse, 1999). Er is in die canonachtige publicatie dus gekozen voor maar liefst 500 topsporters. Overeenkomsten met de canon van *de Volkskrant* zijn de periode van beschrijving en een serieuze redactie (Anton Witkamp en Leo van de Ruit), die werd bijgestaan door een zware commissie van advies (Fanny Blankers-Koen, André Bolhuis, Johan Crujff, Anton Geesink en Erica Terpstra), terwijl de wetenschappelijke inleiding van Theo Stevens is.

^{xx} Ik neem aan dat via het venster over 'Rie Mastenbroek' (19 drie 6) de belangrijke discipline van het zwemmen met zijn sterren als Marie ('Zus') Braun, Ada Kok, Inge de Bruijn en dus ook Pieter van den Hoogenband goed vertegenwoordigd zal zijn.

^{xxi} Maarten van Bottenburg. *Verborgene competitie. Over de uiteenlopende populariteit van sporten*. Nieuwegein, 2004², p. 254.

^{xxii} Het schaatsenrijden liep voorop, met zijn verenigingen vanaf het midden van de 19de eeuw (zie: Hedman Bijlsma. *Yn streken. Tachtig jaar Ijssclubs in twee eeuwen Friese schaats-sport*. Franeker, 1999, p. 2 drie 2).

^{xxi} In die context valt ook te verdedigen dat de commissie aandacht besteedt aan 'Humphrey Mijnals; 1960 ▶ eerste zwarte speler in Nederlands elftal) en 'Esther Vergeer' (2000; ▶ drievoudig winnares van O.S. voor niet-valide sporters).

^{xx} Een recente studie over het 'beschavingsoffensief' van de arbeiders in het algemeen is: Christianne Smit (red.). *Fatsoenlijk vertier. Deugdzaam ontspanning voor arbeiders na 1870*. Amsterdam, 2008. In die breed opgezette bundel wordt de sport vertegenwoordigd door bijdragen over gymnastiek in België (van Pascal Delheye) en fietsen in Nederland (van Anne-Katrin Ebert). Voor het kaatsen: Pieter Breuker. 'Acht eeuwen kaatsen: van Frans kloostervermaak tot Fries cultuur-bezit'. In: 'Brood en spelen. Sport als kracht in de samenleving'. Speciaalnummer van *Leidschrift*, jrg. 2 drie (2008), nummer drie, pp. drie 9-62, vooral pp. 49-5 drie.

^{xx} Zie: Ruud Stokvis. 'Publiekssport. Het amateurisme als historisch intermezzo'. In: Wilfred van Buuren en Peter-Jan Mol (red.). *In het spoor van de sport. Hoofdlijnen uit de Nederlandse sportgeschiedenis*. Haarlem, 2000, pp. 181-219 resp. Goffe Jensma en Pieter Breuker (red.). *Friese sport. Tussen traditie en professie*. Gorredijk, 2009.

^{xx} De basis is daarvoor al gelegd in de negentiende eeuw door Jan ter Gouw in zijn veelomvattende studie: *De volksver-*

maken (Haarlem, 1871). Een informatieve, eveneens feitelijke, beschrijving van de Friese volksvermaken is te vinden in: Waling Dykstra. *Uit Friesland's Volksleven van vroeger en later*[...]. Deel I-II. Leeuwarden, z.j. [1895-1896; reprint 1970]. Met aandacht voor ook de sociale en cultuur-historische aspecten bijvoorbeeld: Martin Meijerink. *Het groot klootschiettersboek. Een Middeleeuws volksspel wordt volwaardige wedstrijd-sport*. Venlo/Hengelo, z.j. [2005]; Lieuwe Pietersen. *Friesland in en rond het perk. Enige sociale en sportieve aspecten van het Friese kaatsspel*. Leeuwarden, z.j. [1956]; Jaap J. Kalma. *Kaatsen in Friesland*. Franeker, 1972 en de in de noten 24 en 25 genoemde 'Friese' literatuur.

^{xxv} Overigens zijn ook juist weer het nog steeds beoefende klootschieten en vooral het kaatsen in het perspectief van internationale verspreiding interessante onderwerpen. Het klootschieten wordt voornamelijk in Europa gespeeld. Het gaat dan, buiten Nederland, om Ierland, Duitsland, Polen, België, Zwitserland., Italië en Spanje (Meijerink, aangehaald werk noot 26, pp. 187-205, terwijl het kaatsen, zij het op basis van regionaal bepaalde varianten, een wereldwijd beoefende sport is, met Europa en Zuid-Amerika als belangrijkste continenten (zie: Pieter Breuker. *Met de Friese slag*. Leeuwarden, 1997, pp. 1 drie).

^{xxv} Zo kostten de Olympische Spelen van 2008 in Peking rond de 40 miljard dollar en de 'raming van de Winterspelen in het Russische Sochi (2014) is al omhoog van 12 miljard naar driedrie miljard' (in: 'Ook de Spelen gaan voor goud', *NRC Handelsblad*, 1 april 2010).

^{xx} Zie daarvoor vooral: Fred Troost (red.). "... en ik maakte een reis naar Zweden". *Negen beschouwingen bij honderd jaar korfbal*. Bunnik, 200 drie.

^{xx} Het toen al vrijwel tot Friesland beperkte kaatsen had de status van officieuze demonstratiesport (zie voor uitvoerige informatie over de positie van het kaatsen en het korfbal op de O.S. van 1928: Pieter Breuker. 'Kaatsen in internationaal verband: beperkt grensverkeer mogelijk'. In: Pieter Breuker en Wio Joustra (red.). *Sporthistorie tussen feit en mythe*. Z.p. [Leeuwarden], 2004, pp. 11 drie-115.

^{xx} Ik heb een studie over de Internationale Sporttentoonstelling in voorbereiding.

^{xxx} Het onderzoek is aan het begin van dit jaar uitgevoerd. Zie: 'Nederlanders hebben liever Elfstedentocht dan Olympische Spelen'. Op: <http://www-meteorin.nl/.../nederland/290-nederlanders-hebben-liever-elfstedentocht-dan-olympische-sporten/html>

^{xxx} Daarnaast is er een apart venster gewijd aan kunstrijdster Sjoukje Dijkstra (1964; ▶ 'Waarom een kleine sport in één persoon groot kan worden'). Die motivatie zou kunnen worden uitgelegd als een excuus. Natuurlijk, Dijkstra's successen (ze werd niet alleen Olympisch kampioen, maar haalde ook meermalen titels op Europese en wereldkampioenschappen), mogen er zijn. Toch kan het kunstrijden moeilijk als een Nederlandse sport worden gezien.